

Alternatyvioji tėvystė: „auginimo“ ir „globos“ reiškinių tarpusavio sąveika

Dalia Stražinskaitė¹, Irena Zaleskienė²

¹ Lietuvos edukologijos universitetas, Socialinės edukacijos fakultetas, Socialinio ugdymo katedra, Studentų g. 39, LT-08106 Vilnius, dalia.strazinskaite@leu.lt

² Lietuvos edukologijos universitetas, Socialinės edukacijos fakultetas, Socialinio ugdymo katedra, Studentų g. 39, LT-08106, Vilnius, irena.zaleskiene@leu.lt

Anotacija. Straipsnyje pasitelkus filosofų, sociologų, edukologų teorines išvalgas analizuojami „auginimo“ ir „globos“ reiškiniai, jų tarpusavio sąveika, pagrindžiamas jų papildomumas. Pastarųjų dešimtmečių ugdymo(si) paradigmu kaita ir naujos ugdymo tendencijos praplečia globos ugdomosios funkcijos raišką, apimdamos visus vaiko raidos tarpsnius ir socialinės realybės situacijas. Autorės, pasiremamos literatūros šaltinių ir atlikto empirinio tyrimo išvalgomis, atskleidžia, kad ne giminės vaikų globa yra tam tikro komunikacinio santykio „globėjas – vaikas“ kūrimas(is). Šis santykis kaip socialinis fenomenas apima į vaiko ugdymą(si) orientuotų veiklų ir globėjo identiteto kūrimosi dermę. Nustatyta, kad globos ugdomoji funkcija reiškiasi esant tam tikroms ugdymo(si) sąlygoms: abipusiu vaiko ir jo globėjo dialogu; pasiruošimo, susipažinimo, krizės ir adaptacijos etapais; globėjo išsiugdytais gebėjimais ir vertybėmis.

Esminiai žodžiai: *globa, auginimas, ugdymas, alternatyvioji tėvystė, ugdomoji funkcija.*

Įvadas

Jungtinių Tautų duomenimis (UNICEF, 2016, p. 90), apie 250 milijonų vaikų gyvena karo, terorizmo, migracijos ir šiuos reiškinius lydintomis socialinėmis sąlygomis, tokiomis kaip betėvystė, skurdas, badas, švietimo neprieinamumas ir pan. Pagal Pasaulio banko prognozes 2016–2030 m. pasaulio ekonomikos augimas turėtų kristi, o skurdo rodikliai išlikti panašūs (*Word Bank Group*, 2016), tad 2030 m. 167 milijonai vaikų vis dar gyvens absoliučiam skurde (UNICEF, 2016, p. 3). Politikai skurdą įvardija kaip vieną iš svarbiausių priežasčių, dėl kurios šeimos nebegali (o kartais ir nebenori) atlikti savo

prigimtinės užduoties auginti savo vaikus, palikdami juos svetimųjų globai. Teigiama, jog pasaulyje yra apie 140 milijonų vaikų našlaičių (UNICEF, 2016).

Valstybės, prisiimdamos atsakomybę apsaugoti vaikus nuo pavojingų jų gerovei situacijų, kuria ir įgyvendina alternatyviosios globos (jos formos: įvaikinimas; giminių ir ne giminių globa; globa, priskirta valstybei ar institucijai kaip juridiniam asmeniui) strategijas. 2009 m. Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos išleistame dokumente „Alternatyviosios vaikų globos gairės“ (angl. „Guidelines for the alternative Care of Children“) aiškiai formuluojama, kad prioritetas teikiamas įvaikinimui, globai šeimose ir tik tada, kai nėra kitų galimybių, rekomenduojama globa institucijose šeimai artimoje aplinkoje. Atliepdama šią Jungtinių Tautų iniciatyvą, Europos Sąjungos ekspertų grupė 2012 m. priėmė „Bendrąsias europines gaires dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomeninės globos“ (angl. „Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care“). Institucinės globos pertvarka siekiama sudaryti sąlygas kuo didesnei daliai vaikų ir neįgaliųjų augti šeimoje ar šeimos aplinkai artimoje aplinkoje. Lietuvoje šios nuostatos deklaruojamos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos patvirtintame „Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų plane“.

Lietuvos vaikų globos sistema, kurioje vis dar gausu institucijų, o permainos vyksta lėtai, susiduria ne tik su organizacinių ir administracinių procedūrų nepakankamumu, bet ir visuomenės mąstymo savitumais, neleidžiančiais sparčiau vyksti deinstitucionalizacijos procesui. Lietuvos visuomenės nuostatos institucinės globos atžvilgiu skirtingais laikotarpiais keitėsi labai nedaug. 54 proc. respondentų (Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, 2016a, p. 18) vis dar pasitiki globos institucijomis kaip užtikrinančiomis globotinių fizinių saugumą, teikiančiomis profesionalią ir etišką pagalbą. Ir tik 15 proc. respondentų nurodo, jog institucinė globa trukdo asmenims tinkamai socializuotis ir netgi daro jiems tam tikrą žalą.

Institucinės vaikų globos sistemos pergyvenamą krizę liudija ne tik socialinis diskursas, bet ir įvairių sričių mokslininkų atliekami tyrimai: sociologiniai (Triseliotis, 2014), socialinio darbo (Caw ir Sebba, 2014), medicinos (Van der Kolk, 2005), psichologijos (Schofield ir Ward, 2011), edukologijos (Gvaldaitė, 2017). Alternatyvių globos modelių paieška tampa daugiabriauniu iššūkiu visuomenei, nes susiduriama ne tik su didėjančiu socialinės rizikos šeimų skaičiumi, bet ir globėjų, su kuriais vaikui būtų galima sukurti prieraišų ryšį, trūkimu ir jų tinkamu pasirengimu. Tarp keleto persipynusių globojančios šeimos edukacinių funkcijų ypač išsiskiria *koordinavimo* (su pedagogais, specialistais, giminaičiais, valstybės institucijomis) ir *terapinė – prevencinė* (Staskevičienė ir Bankauskienė, 2012). Tinkamam globėjų pa(si)rengimui būtinas ir adekvatus teorinis pagrindas, kurio, kaip parodė literatūros šaltinių analizė, vis dar stokojama. Klasikinėje edukologijoje (Jovaiša, 2007) „globa“ dažnai papildoma sąvoka „auginimas“ ir abi apibrėžiamos kaip bendra savarankiška ugdymo funkcija, besiskirianti nuo auklėjimo, prusinimo ir pan. Identifikuojama problema

apibūdinama tokiu būdu: nors lietuviškoje ugdymo teorijoje sąvokos „auginimas“ ir „vaiko globa“ iki šiol dažniausiai vartojamos aiškinant tą pačią vaikų ugdymo funkciją, tačiau pastaraisiais dešimtmečiais tarptautiniame moksliniame kontekste „auginimo“ (angl. *parenting*) ir „globos“ (angl. *care*) teorijos išplėtos kaip savarankiškos. *Auginimo* teorijai akcentuojant funkcinį požiūrį į globą, aiškiai stinga etinio ir vertybinio pagrindo. O *globos* teorijoje akcentuojamos asmens vertybinės nuostatos, tačiau mažai tyrinėjamas ugdomasis procesas. Natūraliai keliamas vienas iš diskusinių klausimų, į kurį ir mėginama atsakyti straipsnyje: kaip tarpusavyje sąveikauja „auginimo“ ir „globos“ reiškiniai?

Straipsnio tikslas – atskleisti „auginimo“ ir „globos“ sąvokų turinį ir potencialias jų jungtis globos realybėje.

Tyrimo metodika ir etika. Tyrimo tikslui pasiekti buvo taikoma naratyvinė tyrimo metodologija, leidusi panaudoti tiriamųjų pasakojimus kaip tikslingai konstruojamą ir išsamų duomenų šaltinį. Patogiosios kriterinės atrankos būdu buvo pasirinkti 7 tiriamieji – asmenys, globojantys ne giminių vaikus. Atlikta teorinių šaltinių analizė ir pusiau struktūruotas giluminis interviu. Duomenys analizuoti, pasitelkiant turinio (angl. *content*) ir naratyvinę analizę. Tyrimo metu griežtai laikytasi pagrindinio naratyvinio tyrimo anonimiškumo ir konfidencialumo principų: pakeičiant originalius vardus, vietovių pavadinimus, neįdentifikuojant vaikų globos namų, užkoduojant globėjų kursų organizatorius ir pan.

1. Vaiko globos tarpdisciplininis kontekstas

Vaiko globą nagrinėjantys autoriai (Mosek, 2004) pastebi, kad ne giminių globa sociologiniu požiūriu yra unikalus darinys, nes apima dvejų šeimų to paties vaiko globą, prižiūrint atsakingoms socialinėms tarnyboms. Globa šeimoje skiriasi nuo įvaikinimo tuo, kad nauja šeima neperima visų tėvų funkcijų, vaikams paprastai paliekama biologinių tėvų pavardė, o biologiniams tėvams – teisė susigrąžinti ir auginti vaiką savo šeimoje, prieš tai išpildžius atsakingų institucijų numatytas sąlygas.

Savo biologinių tėvų globos netekusio vaiko įvaikinimas irgi gali būti vertinamas kaip humanistinis aktas (Eriksson, 2016: 29), be to, tėviai prisiima daugiau atsakomybės, ypač finansinės, prieš visuomenę, nes perima visas tėvų teises ir dažniausiai vaikui suteikia savo pavardę. Vis dėlto užsienio mokslininkai (Knuiman et al., 2015) pripažįsta, kad įvaikinimo procesui įtakos turi rinkos ekonomikos dėsniai (Eriksson, 2016, p. 30), nes visuomenė, įsitraukdama į diskusijas, dažniau dėmesio skiria ne vaiko, bet suaugusiojo teisėms. Europos šalyse vaikų turėjimas yra labai vertinamas (Dobris et al., 2017; Eriksson, 2016, p. 42; Burvytė et al., 2012; Juodaitytė, 2002), įvaikinimas laikomas labai svarbiu bevaikių porų ar vienišų moterų poreikiu (Eriksson, 2016, p. 30; Triseliotis, 2014). Mažėjant galimybėms įvaikinti vaiką Vakarų šalyse, Rytų Europos šalys yra vienas iš didžiausių tarptautinio įvaikinimo donorų (Knuiman et al., 2015).

Kita alternatyva – giminių globa – yra labiausiai paplitusi ir mažiausiai vaiką žalojanti globos forma, kai vaikas priglaudžiamas jam pažįstamų, dažnai išplėstinės šeimos narių (senelių, tetų, dėdžių) (Raudeliūnaitė ir Urbikaitė, 2011).

Vaikų, kuriais dėl įvairių gyvenimo aplinkybių biologiniai tėvai negali pasirūpinti, padėčiai apibūdinti teisėje vartojamos dvi sąvokos: globa ir rūpyba. Iš jų apibrėžimų išryškėja, kad globos ir rūpybos institutų skirtumą lemia asmens veiksnio laipsnis: neveiksniam asmeniui skiriama globa, o iš dalies ar ribotai veiksniam – rūpyba. Globa (teisės terminas) – likusio be tėvų globos vaiko, įstatymų nustatyta tvarka patikėto fiziniam arba juridiniam asmeniui, priežiūra, auklėjimas ir ugdymas, kitų jam tinkamų dvasiškai ir fiziškai augti sąlygų sudarymas ir palaikymas, jo asmeninių, turtinių teisių bei teisėtų interesų gynimas ir atstovavimas jiems (LR civilinis kodeksas, 2010). Rūpyba (teisės terminas) – tai auklėjimo ir priežiūros užtikrinimas nepilnamečiui aplinkoje, kurioje jis galėtų tinkamai augti. Tad galima teigti, kad rūpyba yra dalinė, ribota asmens globa (Pabedinskienė ir Černiauskas, 2007, p. 11–12). Apsibrėžus šį skirtumą, tolesniuose svarstymuose į vaikų (t. y. asmenų iki 18 metų) globos ir rūpybos sistemą bus žvelgiama kaip į vieną visumą.

Europoje deinstitutionalizacijos idėją palaiko įvairios ne pelno siekiančios organizacijos. Pavyzdžiui, 2012 m. tinklinė organizacija „Eurochild“ išleido darbo ataskaitą „Deinstitutionalisation and quality alternative care for children in Europe“ (angl. „Deinstitutionalisation and quality alternative care for children in Europe“, 2012). Motyvuodama vaiko raidos ir neurologiniais tyrimais, organizacija ragina uždaryti likusias globos institucijas kaip izoliuojančias, ugdymui žalingas ir finansiškai lūkesčių nepateisinančias.

Pagal numatytą tvarką nuo 2014 iki 2021 m. Europos Sąjunga perėjimui nuo institucinės prie bendruomeninės globos yra numaćiusi struktūrinių fondų paramą. Šiuo tikslu Europos Sąjungos ekspertų grupė išleido „Bendrąsias europines gaires dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomeninės globos“ (angl. „Common European Guidelines on the Transition from Institutional to Community-based Care“) ir jį papildantį „Europos Sąjungos fondų panaudojimo perėjimui nuo institucinės prie bendruomeninės globos priemonių rinkinį“ (angl. „Toolkit on the Use of European Funds for the Transition from Institutional to Community-based Care“). Dokumentuose globos institucija apibrėžiama tokiais bruožais: „a) gyventojai izoliuojami nuo plačiosios bendruomenės ir (arba) priversti gyventi kartu; b) gyventojai neturi pakankamai galimybių tvarkyti savo gyvenimo ir įtakoti juos paveikiančių sprendimų; c) pačios organizacijos interesai dominuoja gyventojų individualių poreikių atžvilgiu“ (Bendrosios europinės gairės, 2012; „Common European Guidelines“, 2012). Dokumentuose aiškiai akcentuojama, kad nors institucinė globa yra susijusi su alternatyviąja globa, tačiau iš esmės yra skirtingi reiškiniai. Visų pirma, institucijose globojami ne tik vaikai, bet ir neįgalūs asmenys bei pagyvenę žmonės. Kita vertus, į institucinės globos apibrėžimą patenka ir vaikai, lankantys internatines ar specialiąsias mokyklas, taip pat socializacijos centrus, skirtus netinkamo ar nusikalstamo elgesio vaikams. Šie vaikai realiai gyvena institucijose, yra izoliuoti ir turi paklusti

jų taisyklėms, tačiau teisiškai jų tėvams globa gali ir nebūti apribota. Netgi pavaldumo požiūriu kai kurios institucijos priklauso skirtingose valstybėse įvairiai vadinamoms Socialinės apsaugos ministerijoms, kitos – Švietimo ar Teisingumo ministerijoms.

Siekiant pasirūpinti apleistais vaikais ir apsaugoti visuomenę nuo socialiai nepriimtiniu elgesiu pasižyminčių vaikų bei paauglių, daugelyje šalių formuotas privačių ir / arba valstybinių globos namų tinklas (*Vaiko teisių padėtis Lietuvos stacionariose globos ir ugdymo įstaigose*, 2005). Institucinės globos negatyvus poveikis pastebėtas dar XIX a. pabaigoje tokių visuomenės veikėjų kaip Ch. L. Brace (1826-1890) (Martin, 2000), tačiau didžiausios įtakos turėjo prierašumo teorijos atsiradimas, kurios autorius – psichologas, psichiatras J. Bowlby (1907–1990). Anot šios teorijos šalininkų, dažna auklėtojų kaita neleidžia sukurti tvirto ryšio tarp vaiko ir suaugusiojo. Chronologine prasme būtų tikslinga paminėti ir R. Spitzo 1946 m. tyrimą, kuris palygino kalėjime motinų auginamų vaikų ir vaikų namų auklėtinių raidą ir aiškiai pasisakė už prigimtine motinos globą (Spitz, 1945 cit. iš Berns, 2009). Faktą, kad vaikų raidai turi įtakos ne giminytės ryšys su globėju, o priežiūros kokybė, dar 1926 m. tyrime įrodė H. Skeelsas (1939). Jo ilgalaikis tyrimas parodė, kad net nuo gimimo globos stygių patyrę kūdikiai gali vystytis normaliai, jei juos prižiūri rūpestingas asmuo (Berns, 2009). Nuo 1946 m. Vakarų valstybės, ypač Anglija, JAV, Kanada, pasuko institucinės globos atsisakymo keliu (Snieskienė, 2001). Dėliojant vaikų globos politikos žemėlapi, atkreiptinas dėmesys, kad tuometinė Tarybų Sąjunga ir jos įtakai paklustančios Rytų Europos šalys pasuko priešinga kryptimi ir ne tik neatsisakė esančių globos įstaigų, bet pradėjo steigti internatų ir kitų kolektyvinio gyvenimo įstaigų sistemą. Tiek Rytų, tiek Vakarų politiniai sprendimai buvo paremti mokslininkų stebėjimams „palankia“ Antrojo pasaulinio karo situacija. Stebint karo metu tėvų netekusių vaikų elgesį, buvo pastebėta, kad vaikai, kompensuodami suaugusiųjų globėjų trūkumą, globos institucijose dažniau prisiriša prie bendraamžių grupės ir susiformuoja tvirtesnį „mes“ nei „aš“ identitetą (Прихожан ir Толстых, 1990). Taigi, sovietinė švietimo politika iki šiol egzistavusias vaikų prieglaudas perdavė administruoti valstybei, ketindama išauginti patriotiškus piliečius komunistiniam rytojui (Barkauskaitė ir Griekpėdienė, 1998). Institucinė globa laikyta ne tik priimtina, bet net idealia vaikų ugdymo forma (Mikalauskienė, 2016), o tai, kad kai kurioms šeimoms buvo leista auginti savo vaikus, buvo vertinama kaip valstybės diskretumas (Carter, 2005: 11).

Situaciją sunkina ir tai, kad vertinant traumų psichologijos požiūriu, postsovietinės tautos vis dar nėra atsigavusios po skaudžių istorinių aplinkybių. Toje pačioje visuomenėje susitinka senojo režimo budeliai ir aukos, tačiau ne tam, kad keltų politines problemas, bet bandytų nutildyti praeitį. Gynybinė tiesos vengimo pozicija blokuoja žmogaus kūrybiškumą ir laisvą asmenybės raidą, trukdo eiti į priekį (Gailienė, 2008). Vaikai į valstybinės globos sistemą patenka dažniau nei norėtųsi, jų mokymosi rezultatai būna žemi, vyrauja psichinės ligos (DeGarmo, 2015; Smith, 2011, Sinclair ir Wilson, 2005). Sprendimai institucijose dažniau sulaukia įvairių ekonominio ir politizuoto mąstymo prielaidų: pavyzdžiui, apie globą mąstoma kaip apie valstybės išlaidas arba teikiamą paslaugą, o

ne procesą, o globotiniai matomi kaip turintys poreikius, o ne teises, jie nedalyvauja priimant sprendimus, o tokie instituciniai reikalavimai kaip administracijos darbuotojų algų pakėlimas nėra laikytini globos kokybės rodikliu (Tronto, 2010, p. 163–166).

H. Giroux įveda dar radikalesnį „jaunimo suprekinimo“ (angl. *commodification of youth*) terminą, labiau pritaikytą jaunimui kaip masinių reklamos kampanijų taikiniui, tačiau ir pačius vaikus vaizduojantį kaip vartotojus, kaip prekes rinkos ekonomikoje (Giroux, 2012, p. 54). Šis teiginys gali būti iliustruojamas daugelyje neoliberalistinių ekonominių globos modelių, kai finansavimas skiriamas įvedus krepšelio politiką. Dažnai susiduriama su kurioziškomis situacijomis, kai institucija, neatsižvelgdama į vaiko interesus, visomis išgalėmis stengiasi išlaikyti turimų krepšelių kiekį.

Dar ciniškesni globojamų vaikų *suprekinimo* diskursai, ypač įvaikinimo kontekstuose, girdimi išreiškiant potencialių įtėvių ar globėjų norą globoti „sveiką“ vaiką. Faktiškai visi globojami, o ypač globos institucijose augantys vaikai, dažniau nei jų bendraamžiai susiduria su įvairiais fizinės ir psichinės sveikatos sunkumais, sutrikimais ar negaliojais (Gvaldaitė, 2017; Golding, 2017; Caw ir Sebba, 2014, Smith, 2011; Schooler, Smalley ir Callahan, 2009; Pileckaitė-Markovienė, 2007; Raslavičienė, 2001). Sveikatos problemas lemia viena ar keletas neigiamų patirčių biologinėje šeimoje, o vėliau ir globojančioje įstaigoje (Smith, 2011). Kita vertus, pati vaiko negalia gali būti priežastis, dėl kurios vaikas paliekamas institucijos globai. Be to, neįgalūs vaikai rečiau grįžta į tėvų šeimas, būna įvaikinti. Neįgalūs jaunuoliai dažniau lieka su globėjais ir pasiekę 18 metų. Kita vertus, tie patys globėjai linkę juos atiduoti globoti suaugusiųjų stacionarams (Sinclair, 2005).

Potrauminės reakcijos gali būti ilgam atidėtos, nes visos jėgos sutelkiamos išlikti. Traumos procesas „iššaldomas“, vengiama sąlyčio su traumine patirtimi, siekiama išvengti stiprių jausmų išgyvenimo (Gailienė, 2008). Remdamasi psichodinaminės krypties mentalizacijos teorijos autorių G. Shofield ir M. Beek išvadomis, A. Zbarauskaitė teigia: „Jei vaikai nepatiria jautrios globos ir rūpesčio, jie nuolatos išgyvena vidinę sumaištį, iš aplinkinių tikisi blogiausio, manydami, kad šie yra priešiški ir nedraugiškai nusiteikę, o tiek savas, tiek kitų vidinis pasaulis jiems yra nesuvokiamas ir bauginantis“ (Zbarauskaitė, 2009, p. 13). Vien glaustai išvardyti gausiais tyrimais paremti rizikos veiksniai rodo, kad globojami vaikai turi gilių prenatalinių, postnatalinių ir netinkamo ugdymo sukeltų problemų, kurioms atitaisyti reikalinga intensyvi ir specializuota terapija ir specialusis ugdymas (Samašonok ir Gudonis, 2006).

Globojamų vaikų ugdymas neatsiejamas nuo bendros pasaulinės ir nacionalinės globos aplinkos kaitos. Vaiko globos sąvokų tarpdisciplininė analizė atskleidė, kad nagrinėjamas fenomenas apima skirtingas ir tarpusavyje persipynusias mokslo kryptis: teisę, istoriją, politiką, socialinį darbą, vadybą, sveikatos mokslus, ypač psichiatriją ir psichologiją, kurių daugis tik parodo, kad reiškinys yra sudėtingas ir daugiabriaunis.

2. „Auginimo“ ir „globos“ apibrėžtis ir tarpusavio sąveika

Edukologijoje globa yra įvardijama kaip viena iš ugdymo funkcijų, kartais dar vadina ma auginimu ir dažniausiai siejama su ankstyvaisiais asmens raidos tarpsniais. L. Jovaiša išskiria 8 ugdymo plačiąja prasme funkcijas: *auginimą (globojimą)*, švietimą, mokymą, formavimą, auklėjimą, lavinimą, veikdinimą, prusinimą (Jovaiša, 2001). Anot L. Jovaišos, auginimas – pati elementariausia funkcija, nes gimęs vaikas yra prižiūrimas, saugomas. Ši funkcija yra pirmapradė ugdymo funkcija. Pasak L. Jovaišos, auginimo sąvoka nuo ugdymo sąvokos skiriasi pobūdžiu. Ugdymas – tai kryptingas, planingas, nuolatinis procesas, trunkantis visą žmogaus gyvenimą. Auginimo procesas ne toks kryptingas ir baigiasi, kai vaikas subręsta savarankiškam gyvenimui. Ji svarbi kaip etnopedagogikos kategorija (Jovaiša, 2007, p. 30). Nors šiuolaikiniuose edukologiniuose šaltiniuose akcentuojamas mokymas ir / arba santykiai mokykloje, tačiau yra tyrėjų (Burvytė et al., 2012; Gvaldaitė, 2006, p. 53), teigiančių, jog šeima atlieka savo ugdomąjį vaidmenį supažindindama vaiką su aplinkiniu pasauliu, perduodanti bendravimo su aplinka būdus, įvesdama vaikus į tikrovę, supažindindama su ja, perteikdama jos prasmę.

Lietuvos ir užsienių šalių tyrėjai vaikų auginimo funkciją apibūdina skirtingomis sąvokomis. Auginimo funkciją vykdančiai tėvystei apibrėžti pradėtos vartoti veiksmažodinės formos. Pavyzdžiui, angliškoji sąvoka *parenting* turi skirtingą reikšmę nei vien buvimas tėvais – dabar tėvystė tapo ugdomąja į tikslą orientuota veikla (Ramaekers ir Suissa, 2011, p. 198; Suissa, 2006). Ši sąvoka, pirmą kartą pavartota 1955–1960 m., sociologinėje ir edukologinėje literatūroje pakeitė tokias sąvokas kaip tėvystė (angl. *parenthood*), auginimas (angl. *rearing*) ir auklėjimas (angl. *bringing up*) (Thesaurus, 2009). *Parenting* gali būti apibrėžiama kaip gebėjimai ar veikla prižiūrėti savo vaikus (Longman Exams, 2007). Tezaurus žodyne ši sąvoka apima vaikų auginimą, metodus ir technikas, reikalingas vaikams auginti, tėvystės kursų ir pačią tėvystę, kaip buvimo tėvu ar motina būklę (Thesaurus, 2009). Šiuolaikiniame kontekste tėvystė apibūdinama kaip ypatingos veiklos procesas, vykstantis apibrėžtame socialiniame kontekste, kurio pagrindinis tikslas – užtikrinti vaikų gerovę (Liobikienė, 2009, p. 109).

Sinonimiškai vartojami žodžiai turi kitokių atspalvių: angl. *rear* – prižiūrėti asmenį ar gyvūną, kol jis visiškai užaugs (Longman Exams, 2007), angl. *bring up* sąvoka apima ne tik vaiko priežiūrą, bet ir poveikį jam, kol užaugs (Longman Exams, 2007). Vaikų *auklėjimo* sąvoka lietuvių kalboje turi stipresnį moralinio ugdymo atspalvį, palyginti su anglų kalba. Nors vaikų auklėjimas yra neabejotinai svarbi tėvų veikla, į auginimo funkciją žiūrima ne tik kaip į savaiminį veiksma (angl. atitikmuo *rear*), bet ir suaugusiojo įtaką vaikui (angl. atitikmuo *bring up, parenting*).

Paskutinių dešimtmečių tendencija – aktyvi tėvystė (angl. *parenting*), nukreipta į veiklas dėl vaiko, – tapo funkciniu vaidmeniu, lyginant su buvimu tėvais (angl. *being a parent*) (Ramaekers ir Suissa, 2011b, p. 205). Plačiąja prasme bet kuris santykis, kuris padeda vaikui tapti asmeniu, gali būti laikomas pedagoginiu santykiu, tačiau specifiniam

vaiko ir jo tėvų santykiui reikia surasti konkretesnę sąvoką (Ramaekers ir Suissa, 2011a, p. 106).

Tyrėjų darbuose naudojama anglų kalbos sąvoka *care* verčiama kaip globa ir rūpestis. Sąvoka *globa* dažniausiai vartojama kalbant apie socialines problemas ar apie socialinės rūpybos sritį, tačiau šis reiškinys neatskiriamas nuo ugdymo, nes globa socialinio gyvenimo plotmėje atlieka edukacinę funkciją (Staskevičienė, 2007).

Nors pedagogikos vadovėliuose globa kaip savarankiška jau seniai įvardyta, tačiau ji buvo mažai tirta. Remiantis J. Rockel (2009), globą galima būtų laikyti pedagogika, jei ji apimtų ir teorijos kūrimo procesą, aprašantį, kaip kasdienės rutininės veiklos veikia kūdikių ir mažamečių vaikų ugdymosi procesą. Kūdikiams nepakanka fizinės priežiūros (maitinti ir palaikyti švarą), bet itin svarbi psichologinė globa ir pakankamai ilgas kartu leidžiamas laikas bei sukurtas prieraišus ryšys (McNamee et al., 2007). Šią pedagogikos sritį J. Rockel vadina globos pedagogika (angl. *pedagogy of care*).

Globą kaip savarankišką funkciją iš naujo aprašė ir į socialinę, etikos ir politikos sritis perkėlė Vakaruose gimusios feministinės teorijos. Remiantis prieš tris dešimtmečius pradėtu K. Gilligan (1982) ir S. Ruddick (1995) motinystės patirčių aprašymu, galima išsamiau apibūdinti globos santykį, o su N. Noddings (2002) darbais jį perkelti į edukologiją. Kalbėdamos apie globą, feministinės etikos mokyklos atstovės turi omenyje tris skirtingas perspektyvas: kaip opoziciją teisingumui, kaip darbą ir kaip santykį (Held, 2006, p. 36). Pirmuoju atveju pabrėžiamas rūpestis kaip vertybė, papildanti teisingumo teoriją ir praktiką, – tai buvo pirmoji priežastis, dėl kurios buvo kuriama rūpesčio etika (Held, 2006, p. 41). Globa kaip praktika reiškiasi tam tikromis rūpinimosi veiklomis ir vertinama pagal efektyvumą ir rezultatus. Pastangos patenkinti kito poreikius visada susijusios su gerais santykiais su globojamuoju (Held, 2006, p. 36).

Globali, kuri suprantama kaip atidus ir pasišventęs santykis, apibūdinti lietuvių kalboje vartojamas ir kitas žodis – rūpestis. Anot M. Heideggerio, asmens transformacija į (kažką, ką galime) yra lydima susirūpinimo: „Žmogaus *perfectio*, tapsmas tuo, kuo jis savo laisvybe gali būti <...> yra „rūpesčio“ „pasiekimas“ (Heidegger, 2014, p. 199). „Tai reikštų vien tik tai: ontiskai visos žmogaus elgsenos yra „prispaustos rūpesčių“ ir kreipiamos atsivadavimo kažkam“ (Heidegger, 2014, p. 199). M. Heideggeris susirūpinimo būseną supranta labai plačiai, t. y. kaip giliausią egzistencinį troškimą, praeinamąjį momentą, ir visas naštas, ir sielvartus, priklausančius žmogaus gyvenimui (Noddings, 2005, p. 15).

Rūpestis šia prasme pirmiausia apima asmens gebėjimą pasirūpinti savimi (Held, 2006, p. 29). M. Foucault primena 2 graikų filosofų *credo: gnothy seauton* (iš gr. pažink save) ir *epimeleisthai sautou* (iš gr. rūpinkis savimi), tačiau Vakarų civilizacija pasuko pažinimo, o ne rūpesčio linkme (Foucault, 1994, p. 228). Subjektyvumas kuriamas remiantis patirtais santykiais su tiesa, kitais asmenimis ir su bendruomene ir yra labiau patirtinis nei vien pažintinis, todėl gebėjimas pasirūpinti savimi turi ne tik etinę, bet ir terapinę vertę. Cituodami M. Foucault, kad žmogaus ugdymas(is) pirmiausia yra jo vidinė savęs kūryba,

M. Jimenezas ir A. M. Valle teigia, kad netgi liga yra ugdomasis įvykis, jei jis pabrėžia rūpestį savimi ir gyvenimo vertingumą (Jimenez ir Valle, 2016, p. 3–5).

Rūpestis, anot amerikiečių edukologės N. Noddings, – tai dvasinės kančios ir išsigilinimo į kažką būseną.

„Tam tikra prasme rūpestį galima prilyginti sunkumui; aš esu susirūpinęs tam tikrais reikalais (profesiniais, asmeniniais ar viešaisiais), jei turiu dėl jų sunkumų ar nerimo, jei nerimstu dėl esamos ar projektuojamos dalykų būklės. Kita prasme, aš rūpinuos kitu, jei esu juo karštai susidomėjęs, turiu polinkį jam. O iš to kylančia prasme rūpinuosi kitu turėdamas omenyje jo požiūrius ir interesus“ (Noddings, 2013, p. 9).

N. Noddings rūpi ne psichologinė rūpesčio / rūpinimosi dimensija, bet jo santykis su auklėjimu ir ugdymu (Bikauskaitė, 2013, p. 36). Rūpestis kitu steigiamas per globojantį santykį ar dviejų asmenų – globėjo ir globos gavėjo – susitikimą (Noddings, 2005, p. 15).

Ieškodama globos fenomeno reikšmės, N. Noddings atsiriboja nuo E. Huserlio fenomenologinių nuostatų, nes jai rūpi ne grynas sąmonės produktas, o apibrėžimas: „Į ką mes esame panašūs, kai išitraukiame į globojantį santykį“ (Noddings, 2002a). Apibūdindama „rūpintojo sąmonę“, N. Noddings pasitelkia išsigilinimo (angl. *engrossment*) sąvoką: „Kai mes rūpinamės, mes atsižvelgiame į kito požiūrį, jo objektyvius poreikius ir į tai, ko jis iš mūsų tikisi“ (Noddings, 2013, p. 24). Išigilinimą N. Noddings apibrėžia kaip imlumą (angl. *receptivity*) kito žmogaus poreikiams, jausmams, situacijai (Bikauskaitė, 2013, p. 37).

Nors galima sutikti, kad empatiškas vaiko supratimas skiriasi nuo žmogaus pastangų suprasti kitus pagal analogiją ar homologiją (Horsthemke, 2015, p. 62), žodis empatija, kilęs iš graikiško žodžio *empathia*, reiškiančio prierašumą ir aistrą, yra artimas žodžiui *pathos* – kančia, ir kartu išreiškia gebėjimą pažinti ir suprasti kito asmens patirtį, mintis, jausmus, ketinimus, savybes. N. Noddings preferencija žodžiui „simpatija“ vietoj „empatija“ nėra nauja mokslinėje diskusijoje. E. Stein dar 1917 m. žodį „empatija“ apibūdino plačiau: tai objektyvus klausymas, gilus asmeninis ryšys, prisiderinimas prie kito ir dalijimasis žmogiškomis patirtimis (Horsthemke, 2015, p. 62). Lietuviškame edukologijos sąvokų žodyne *įsijausti* – „tai pasiimti kito mintimis, požiūriais, nuostatomis, jausti santykius su kitais taip, kaip juos jaučia tas, su kuriuo bendraujama, nekritiškai perimti kito išgyvenimus“ (Jovaiša, 2007, p. 100). Taigi mokslinėje literatūroje empatijos sąvoka nebuvo išstumta, bet papildyta, nes ji atlieka svarbias instrumentines funkcijas, kurių svarbiausia yra epistemologinė. Empatija padeda išlaikyti atvirumą kito nuomonei ir yra labai svarbi pažinimo ir moralės jungtis (Horsthemke, 2015, p. 64). Globa ir rūpestis, reikšdamasis empatija kitam asmeniui, yra ne tik emocinis, bet ir intelektualinis aktas (McNamee et al., 2007, p. 278).

Panašią išvadą prieina ir S. Wilde (2013), remdamasi hermeneutinės filosofijos terminologija. Anot jos, rūpestis reiškia kitokį supratimą, kuris kyla iš buvimo problemos viduje. Pažinimas (lot. *episteme*), pasak H. G. Gadamerio, reiškia stovėjimą priešais, taigi išlaiko distanciją tarp tyrėjo ir objekto. Supratimas (angl. *understanding*, sudarytą iš priešdėlio *under*, žyminčio pavaldumą, buvimą žemiau, ir *standing*, reiškiančio

stovėjimą) kyla iš buvimo reiškinių ir įvykių viduje. Buvimas viduje panaikina tokias dichotomijas kaip mintis ir jausmas, protas ir kūnas, subjektas ir objektas, tradicija ir netikėtumas, vidus ir išorė, aš ir kitas (Wilde, 2013). Tokiu būdu globa yra ne pažinimo, o buvimo kartu patirtis. Būties, anot M. Heideggerio, nėra fenomenas, arba, kitaip sakant, ji negali tapti mūsų pažinimo objektu. O vis dėlto apie būtį gali būti mąstoma remiantis tam tikru pasaulio supratimu (Sverdiolas, 2002, p. 17). Mat pažinimas ir mąstymas nesą tapatūs dalykai: būties negalima pažinti, bet ją galima mąstyti (Sverdiolas, 2002, p. 100). Be supratimo pats gyvenimas lieka neužbaigtas (Sverdiolas, 2002).

Supratingas ugdymas, kaip ir motinystė, reiškia nuolatinę pastangą, nukreiptą į kito poreikius. Globojančiame santykiyje jis vyksta per supratimą ir susitapatinimą, kurį „jaučiame meilėje ir nesavanaudiškoje užuojautoje silpnesniam ir nesaugiam žmogui, kuriam reikia pagalbos“ (Šinkūnienė, 2012, p. 130). Tėvystė ir vaiko auginimas nėra toks paprastas veiksmas kaip sodininkystė, kai pats globėjas gali pasirinkti vieną iš norimų veiklos rūšių (Suissa, 2006, p. 71). Apimdamas visą veiklų tinklą, vaiko auginimas susiduria su didėjančiais visuomenės lūkesčiais. Tačiau nuolatinė tėvų pastanga veikti vaikų labai rizikuoja atskirti vaiko ir suaugusiųjų pasaulius ir paneigti tarpusavio santykių svarbą (Suissa, 2006, p. 72). Ugdymas yra specifinė žmogaus santykių, o ne tik tam tikro elgesio plotmė, todėl ugdymo sistemos negali būti pagerintos skatinant kokią nors specifinę techniką ar administravimą, nes mokytojo elgesys (veiksmas) nevirsta tiesiogiai analogišku vaiko elgesiu (Brandišauskienė, 2015, p. 394). Faktiškai tėvystė turi būti atvira vaiko atsakui ir kartu patiriamam netikėtumui, savotiškam nuotykiui, todėl yra pavojinga susitelkti į funkcinių lygmenį ir praleisti santykį kaip esminį jos bruožą (Suissa, 2006, p. 75). Įprasti vaiko priežiūros veiksmai turi tapti ypatingomis santykių formavimosi ir mokymosi akimirkomis (Davis ir Degotardi, 2015, p. 1735).

Bandydama paprasčiau paaiškinti globos funkciją, N. Noddings cituoja U. Bronfenbrennerio (2005, p. 266) žodžius, kad vaiko vystymuisi reikia besitęsiančio, iracionalaus vieno ar daugiau suaugusiųjų įsitraukimo į bendrą veiklą su vaiku. Žodį „iracionalus“ jis aiškina kaip savotišką pamišimą, ėjimą iš proto (angl. *crazy about*) dėl vaiko (Noddings, 2013, p. 61). Šis bruožas išryškintas toli gražu ne visų ugdytojų, panašiausias būtų pedagogo kaip „mokinių advokato“ apibūdinimas, pavartotas V. Šerno (cit. iš Kavaliauskienė, 2001, p. 34). Kalbant edukologijos terminais, rūpinimosi kompetencija yra konkrečių sąlygų ir asmeninės mokymosi aplinkos pritaikymas asmeniui (Noddings, 2013, p. 62), įsijaučiant į jo asmeninius poreikius. Globėjas mato globotinio galimybes ir dirba kartu su vaiku realizuodamas save (Noddings, 2013, p. 64).

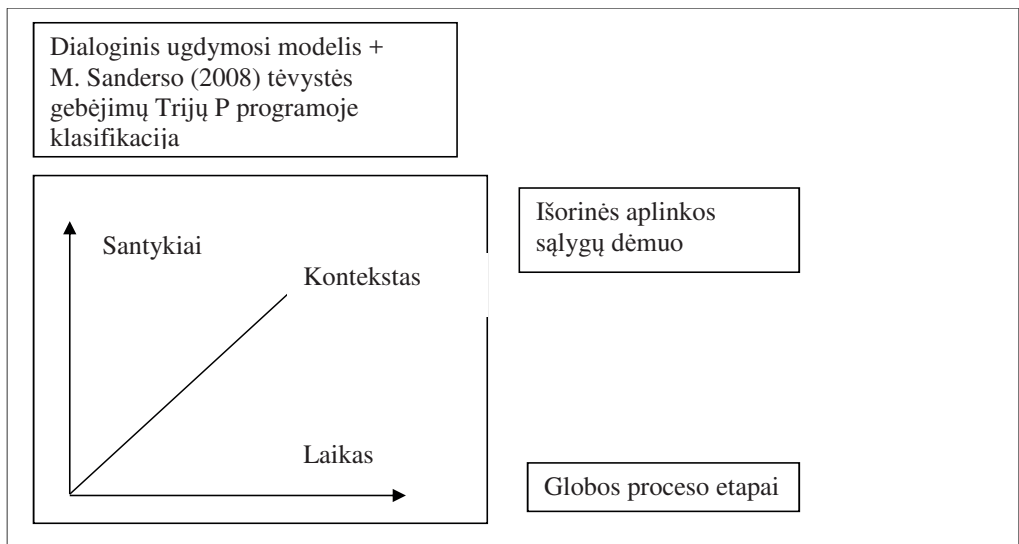
Globa, einanti greta auginimo funkcijos, neatsiejama nuo kūniškų patirčių. Dar prenatalinėje vaisiaus būsenoje motinos ir vaiko dialogas vyksta per judesius ir prisilietimus. Ir po vaiko gimimo lietimasis yra pirminė bendravimo forma. Laikydami kūdikį, jį maitindami, įkvėpti jo gležnumo ir žavėdamiesi jo fiziniu grožiu, vaiko tėvai patiria kažką, kas negali būti išreikšta žodžiais (Noddings, 2002a, p. 128). Jau pirmosiomis kūdikio gyvenimo dienomis užsimezga jo ir motinos ryšys. Reaguodami į kiekvieną

verksmą, tėvai pirmiausia siunčia žinią: „Štai aš čia, brangusis!“ Dėmesys sutelkiamas į kūno poreikių tenkinimą, o ne paties pasitenkinimą (Noddings, 2002a, p. 131). Tai yra motiniško mąstymo esmė: gilus susirūpinimas šiuo vaiku šioje konkrečioje situacijoje ir galimomis situacijomis ateityje, kurias gali paveikti ši akimirka (Noddings, 2002a, p. 133).

Nors lietuvių edukologijos sąvokų klasikais vaikų globą ir auginimą įvardija kaip tą pačią funkciją, savo turiniu ji reiškia skirtingus dalykus: auginimas išreiškia tėvų pastangas ir veiklą, nukreiptą į vaiko priežiūrą, ir gali būti matuojamas gebėjimais, o globa yra labiau asmens etinė laikysena pasaulyje, vertinama jo nuostatomis. Apibendrinus įvairiuose šaltiniuose pateiktas išvalgas, galima konstatuoti, kad pastaraisiais dešimtmečiais vaikų auginimo (angl. *parenting*) ir globos (angl. *care*) teorijos rutuliojosi savarankiškai.

Vaiko *globa* yra ir tam tikro komunikacinio santykio „globėjas – vaikas“ kūrimas(is). Globėjo buvimas kartu su vaiku pirmiausia patenkina jo *priklausomybės* šeimai poreikį, kuris pasireiškia įvykusių prisirišimu ir sukurtu saugumu. Empirinio tyrimo duomenų analizė atskleidė, kad ne giminių globėjų tėvystė yra patvirtinama vaiko kreipiniu, ypatingu prisiminimu, kai vaikas juos pirmą kartą pavadino mama ar tėčiu. Gebėjimas pasiūlyti amžių ir polinkius atitinkančias veiklas padeda ne tik sparčiam jo augimui, bet ir prieraišaus ryšio kūrimui(si). Galima daryti prielaidą, jog „globos“ realybėje šis santykis turi edukacinę galią.

Remiantis analizuotų šaltinių ir empirinio tyrimo rezultatais galima sukonstruoti globos ir auginimo teorijų sąsajų modelį (žr. Pav.)

Pav. Globos ir auginimo teorijų sąsajų modelio konstravimas

Paveiksle matyti, kad dialoginis ugdymas(is) gali būti identifikuotas kaip alternatyviosios tėvystės reiškinių realybė, kuri apima ugdomąją funkciją, pasižyminčią laiko, gebėjimų ir sąlygų dimensijomis ir sujungiančią globos ir auginimo teorijų turinį.

Akivaizdu, kad globos samprata grindžiama rūpesčio etika kaip atsakingos asmens laikysenos pasaulyje ir moralinio ugdymo(si) teorija. O globos santykiu grindžiama pedagogika pasižymi dėmesiu kitam asmeniui (imlumas, empatija), situatyvumu, konkretumu, atsakingu santykiu ir santykiška asmenybės struktūra (angl. *relational self*).

Išvados ir apibendrinimas

Atlikus išsamią filosofinės, psichologinės, sociologinės, edukologinės literatūros šaltinių ir informantų interviu naratyvinę analizę galima teigti, kad „globa“ kaip edukologijos sąvoka plačiąja prasme vartojama tiek biologinių, tiek globojamų vaikų ugdymo funkcijai apibūdinti ir siejama su auginimu. Palyginti su anglų kalbos sąvokomis, ji apima *parenting*, *bring up*, *raise* ir *child care* koncepcijas ir yra apibūdinama kaip suaugusiojo įtaka ir priežiūros veiklos, kurios baigiasi vaikui sulaukus pilnametystės. Prieš keletą dešimtmečių paplitusi vaikų auginimo kaip į tikslą orientuotos veiklos (angl. *parenting*) tendencija iki šiol teikia prioritetą psichologijos ir neurobiologijos mokslams, akcentuoja žinių suteikimą ir ekspertų paramą tėvams. Šiame kontekste kaip ugdymo mokslų pagrindas yra patirtimi ir įrodymais (angl. *evidence based*) kuriamos ir į tėvystės gebėjimus orientuotos vaikų auginimo teorijos, kurios turi privalumų kaip suteikiančios daugiau priemonių kontroliuoti ugdymo šeimoje situacijas, labiau įgalinančios tėvus ir teikiančios jiems daugiau pasitikėjimo.

Vaikų priežiūros ir jų auginimo veiklos formuoja alternatyviosios tėvystės identitetą. Atsietas, neįsipareigojęs suaugęs asmuo negali sukurti abipusio prieraišaus ryšio su vaiku ir ilgalaiškių, neretai visą gyvenimą besitęsiančių, santykių. Taigi globa kaip suaugusiojo poziciją apibūdinanti kategorija apima ne tik jo veiklas, bet ir etinę laikyseną globotinio ir pasaulio atžvilgiu, o kaip ugdomasis reiškinys turi tris dėmenis: išgilinimą į globotinį, motyvacijos perkėlimą veikti dėl vaiko interesų ir vaiko atsaką kaip abipusiško santykio įrodymą.

Globa kaip buvimo kartu patirtis nėra vien vaidmuo, pasižymintis kompetencijų sąrašu, o jos santykio dalyvių perkuriantis įvykis. Jei būtų suprantama vien kaip vaiko poreikių tenkinimas ir apibrėžiama vien globėjų pedagogine kompetencija, ji neįvertintų suaugusiojo asmenybės raidos, kuri turi laiko bei emocinės ir vertybinės raiškos matmenis. Formuodama santykišką (angl. *relational self*) asmenybės struktūrą, globa yra asmenį pranokstantis, jį transcenduojantis įvykis, slėpinys, leidžiantis pereiti prie gyvenimo pašaukimo klausimo ir turintis ne mažesnę etinę vertę nei Dievo balsas, kuriu sekdamas žmogus kuria savo gyvenimą, negali būti visiškai atskleistas ir aprašytas.

Apklaustų ne giminės vaikų globėjų pasakojimai patvirtina teiginį, kad kasdienės vaikų globos šeimose veiklos daugeliu požiūriu nesiskiria nuo motinos ar tėvo veiklos auklėjant savo biologinius vaikus, tačiau reikia papildomų pastangų prierašiam ryšiui sukurti, ryšiui su biologiniais tėvais ir broliais bei seserimis palaikyti, trauminėms reakcijoms įvertinti, žalingų įpročių prevencijai, sveikatos ir mokymosi sutrikimams priimti ar, jei yra galimybė, atitaisyti. Globėjo buvimas kartu su vaiku patenkina jo priklausomybės šeimai poreikį, todėl globos ugdomąją funkciją labiau atitinka buvimas mama / tėčiu, o ne globėju, nes tai labiau išreiškia prisirišimo ir sukurto saugumo įvertinimą. Kitaip nei biologinė tėvystė, kuri gali būti nustatoma kilme ar genetiniais tyrimais, globėjų tėvystė yra „steigiama“ vaiko kreipiniu. Dauguma globėjų kaip ypatingą įvykį prisimena pirmąją dieną, kai vaikas juos pavadino mama ar tėčiu.

Dialoginis ugdymas gali būti identifiukuotas kaip globos realybė, kurioje įgyvendinama ugdomoji funkcija. Tačiau ši veikla bus sėkminga tik esant tam tikroms sąlygoms: abipusiam vaiko ir jo globėjo dialogui; pasiruošimui, susipažinimui, krizės ir adaptacijos etapams; globėjo išsiugdytiems gebėjimams ir vertybėms.

Literatūra

- Barkauskaitė, M. ir Griepėdienė, V. (1998). *Vaikų globos ir rūpybos Lietuvoje istorinės pedagoginės raidos apžvalga*. Vilnius: VPU leidykla.
- Bendrosios europinės gairės dėl perėjimo nuo institucinės prie bendruomeninės globos*. (2012). Brussels.
- Bikauskaitė, R. (2013). *Rūpesčio etikos normatyvumo problema. Daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Bronfenbrenner, U. (2005). *Making Human Beings Human – Bioecological Perspectives on Human Development*. Thousand Oaks: SAGE.
- Burvytė, S., Ralys, K. ir Ilgūnienė, R. (2012). *Ugdymo šiuolaikinėje šeimoje konceptas*. Vilnius: Edukologija.
- Carter, R. (2005). *Family Matters: A Study of Institutional Childcare in Central and Eastern Europe and Former Soviet Union*. London: EveryChild.
- Caw, J. ir Sebba, J. (2014). *Team Parenting for Children in Foster Care*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Eriksson, P. K. (2016). Prospective adoptive parents within pre-adoption services: an interplay of emotions and power in social interaction. *Mathilda Wrede Institute Research Reports*, 4, 1–152.
- Europos Sąjungos fondų panaudojimo perėjimui nuo institucinės prie bendruomeninės globos priemonių rinkinys*. (2012). Brussels.
- Foucault, M. (1994). Technologies of the Self. Iš *Ethics: Subjectivity and Truth* (p. 221–251). New York: The New Press.

- Gailienė, D. (2008). *Ką jie mums padarė: Lietuvos gyvenimas traumų psichologijos žvilgsniu*. Vilnius: Tyto alba.
- Gilligan, C. (1982). *In a Different Voice*. Psychological Theory and Women's Development. Harvard University Press.
- Gvaldaitė, L. (2006). *Italijos ir Lietuvos šeimų savivalbos grupių ugdomosios funkcijos raiška. Daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas.
- Gvaldaitė, L. (2017). Priėmimas globojant vaiką: patirtis, kurianti naują kultūrą. *STEPP*, 14, 48–63. doi: 10.15388/STEPP.2017.14.10415
- Gvaldaitė, L. ir Šimkonytė, S. (2016). Vaikų globos namų deinstitucionalizacija Lietuvoje: ar „vežimas“ judės į priekį? *STEPP*, 12, 55–73.
- Holden, G., Ashraf, R. et al. (2016). The Emergence of “Positive Parenting” as a Revived Paradigm. *Contexts for Young Child Flourishing* (p. 201-215). New York: Oxford University Press.
- Horsthemke, K. (2015). Epistemic empathy in childrearing and education. *Ethics and Education*, 10(1), 61–72. doi: 10.1080/17449642.2014.998025
- Jovaiša, L. (2007). *Enciklopedinis edukologijos žodynas*. Vilnius: Gimtasis žodis.
- Jungtinės Tautos. (2009). *Guidelines for the Alternative Care of Children*.
- Juodaitytė, A. (2002). *Socializacija ir ugdymas vaikystėje*. Vilnius: Petro ofsetas.
- Knuiman, S., Ham Rijk, C., Hoksbergen R. ir Lvan Baar, A. (2015). Children without parental care in poland: Foster care, institutionalization and adoption. *International Social Work*, 58, 1–16. doi: 10.1177/0020872812473138
- Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija. (2014). *Perėjimo nuo institucinės globos prie šeimoje ir bendruomenėje teikiamų paslaugų neįgaliesiems ir likusiems be tėvų globos vaikams 2014–2020 metų veiksmų planas*. Prieiga per internetą: <http://www.lrs.lt>.
- Longman Exams Dictionary*. (2007). London: Pearson Education.
- Mikalauskienė, N. (2016). Nuo „gerų namų“ iki „šalies be vaikų namų“ [žiūrėta 2017 m. gegužės 5 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.menobangos.lt/nuo-geru-namu-iki-salies-be-vaiku-namu>.
- Mosek, A. (2004). Relations in Foster Care. *Journal of Social Work*, 4(3), 323–343. doi: 10.1177/1468017304048058
- Moving Forward: Implementing the 'guidelines for the alternative Care of Children'*. (2012). Glasgow: CELCIS.
- Noddings, N. (2002a). *Starting at Home: Caring and Social Policy*. University of California Press.
- Noddings, N. (2002b). *Educating Moral People. A Caring Alternative To Character Education*. Teachers College Press.
- Noddings, N. (2005). *The Challenge to Care in Schools: An Alternative Approach to Education*. New York: Teachers College Press.
- Noddings, N. (2013). *Caring: A Relational Approach to Ethics and Moral Education*. Berkeley: University of California Press.
- Ramaekers, S. ir Suissa, J. (2011). The question of ‘parenting’. *Ethics and Education*, 6(2), 101-108. doi: 10.1080/17449642.2011.622964

- Samašonok, K. ir Gudonis, V. (2006). Paauglių, gyvenančių globos institucijose ir pilnose šeimose, kognityvinės ir elgesio strategijos: lyties ypatumai. *Specialusis ugdymas*, 2(15), 74–87.
- Sanders, M. (2008). Triple P-Positive Parenting Program as a Public Health Approach to Strengthening Parenting. *Journal of Family Psychology*, 22(3), 506–517. doi: 10.1037/0893-3200.22.3.506
- Schofield, G. E. ir Ward, E. (2011) *Understanding and Working with Parents of Children in Long-Term Foster Care*. London: Jessica Kingsley Publishers.
- Skeels, H. M. ir Dye, H. B. (1939). A study of the effects of differential stimulation on mentally retarded children. *Proceedings and Addresses of the American Association on Mental Deficiency*, 44(1), 114–136.
- Snieškienė, D. (2001a). *Vaikų globa šeimose kaip socialinis veiksmas. Daktaro disertacija*. Kaunas: VDU.
- Snieškienė, D. (2016). *Socialinės globos įstaigose gyvenančių be tėvų globos likusių vaikų individualių poreikių nustatymo ir individualių planų sudarymo metodinių dokumentų paketas* [žiūrėta 2017 m. rugpjūčio 14 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.pertvarka.lt/veikla/projekto-planas/>.
- Staskevičienė, V. (2007). *Vaikus globojančios šeimos kaip edukacinės institucijos požymiai transformacijas patiriančioje šalyje. Daktaro disertacija*. KTU.
- Staskevičienė, V. ir Bankauskienė, N. (2012). *Pedagogo veiklos tobulinimas: darbas su globojamu vaiku ir jo šeima*. Kaunas: Technologija.
- Sverdiolas, A. (2002). *Būti ir klausti. Hermeneutinės filosofijos studijos-I*. Vilnius: Strofa.
- Suissa, J. (2006). Untangling the mother knot: some thoughts on parents, children and philosophers of education. *Ethics and Education*, 1(1), 65-77. doi: 10.1080/17449640600584987
- Triseliotis, J. (2014). *Selected writings on adoption, fostering and child care*. London: BAAF Publishing.
- UNICEF. (2016). *A Fair Chance for Every Child: The State of the World's Children 2016*. New York: UNICEF.
- Van der Kolk, B. (2005). Developmental trauma disorder: Towards a rational diagnosis for children with complex trauma histories. *Psychiatric Annals*, 35(5), 401–408. doi: 10.3928/00485713-20050501-06
- World Bank Group. (2016). *Global Monitoring Report 2015/2016: Development Goals in an Era of Demographic Change*. Washington, DC: World Bank.
- Zbarauskaitė, A. (2009). *Globos namuose gyvenančių paauglių tapatumo išgyvenimas: biografinio pasakojimo interpretacinė analizė*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Zbarauskaitė, A. (2010). *Prieraišumas: iššūkiai ir galimybės globojant vaiką ir paauglį*. Vilnius.

Alternative Parenthood: Interaction between the Concepts *Parenting and Care*

Dalia Stražinskaitė¹, Irena Zaleskienė²

¹ Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Social Education, Department of Social Education, 39 Studentų St., LT-08106 Vilnius, Lithuania, dalia.strazinskaite@leu.lt

² Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Social Education, Department of Social Education, 39 Studentų St., LT-08106 Vilnius, Lithuania, irena.zaleskiene@leu.lt

Summary

The changes of education paradigms and new tendencies of education allow to expand the content and expression of the educational function of child care having in mind all periods of child development and social reality situations. Foster care and parenting have been developed into individual theories over the past few decades, and the possibilities of potential combination of theories have not been realized. The research question raised by the authors: what kinds of interaction exist between concepts of “parenting” and “care”? The analyses of research works and empirical data disclose that an alternative parenthood is the creation of a particular communicative relationship between the child and the caregiver. Thus the relationship becomes a social phenomenon which embraces the concord between child-oriented educational activities and the creation of the caregiver’s identity. The educational function of foster care is manifested in the article: under specific education conditions; via the mutual dialogue between the child and his/her caregiver; at the stages of preparation, acquaintance, crisis and adaptation; through the caregiver’s skills and values. On the basis of the narrative analysis of caregivers’ interviews the model of the dialogic-procedural expression and conditions of the educational function of alternative care are devised. The axis of relationships underlined in the narratives of caregivers supplement the model of dialogical self-education described in the literature review and the classification of parenting skills. The axis of context is a constituent part of external environment conditions, whereas the time axis gives prerequisites for dividing the process of foster care into stages. The model has a potential to reduce the number of unsuccessful cases of care, enables the specialists to identify the insufficiency of care conditions as well as to model the behavior of both participants of the care process. The process of care is expressed through dialogic self-education that enables both participants of interaction to express own needs and expectations, as well as change own thinking, behaviour and values.

The participants of interaction exchange information through own behaviour, refusal to behave in the way asked, protest, silence, tears and other non-verbal expressions; however, language is especially significant in a dialogue both as a medium and as an educational means. In the model, skills are divided into child-centred, i.e. basic skills that manifest the functions of care as a mission, and adult-centred that are referred to as enhanced. The third distinguished aspect is the expression of caregivers’ values at different stages of care.

At the end some conclusions are developed by the authors in the sense that care as an educational conception is used to define the educational function addressed at both biological and foster children: identification of the educational needs of a child, representation of the child, creation of positive environment and its application for specific needs of a child, as well as the influence of an adult on a child's development up to adulthood. From the educational point of view, apart from the usual family activities, non-kinship foster parenting should be directed towards the establishment of affective relationships, overcoming developmental disorders and traumatic experiences, prevention of harmful habits and maintenance of relationships with biological families.

Keywords: *foster care, parenting, education, alternative parenthood, educational function.*

Gauta 2017 11 20 / Received 20 11 2017
Priimta 2017 12 04 / Accepted 04 12 2017